

Psychofarmaca bij probleemgedrag: liever wel of liever niet?

21 november 2019, Kortrijk, België

Dr. Gerda de Kuijper
Arts verstandelijk gehandicapten/onderzoeker
Centrum Verstandelijke Beperking en Psychiatrie
GGZ Drenthe, Assen, Nederland

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

20.11.2019

Inhoud Workshop

- Å Psychofarmaca
 - Wat zijn dat?
 - Waar zijn ze voor bedoeld?
- Å Psychofarmaca bij mensen met een verstandelijke beperking
 - Facts & Figures
- Å Gedrag-ondersteunende medicatie vs vrijheidsbeperking?
 - Wat gebeurt er met het gedrag bij afbouw van medicatie?
- Å Balans voor- en nadelen
 - Casuïstiek /oefenen

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

20.11.2019

Psychofarmaca; wat zijn dat?

<https://consumed.nl/medicijnen/groepen/psychofarmaca>

- Å Groep van medicijnen die aangrijpen op het centrale zenuwstelsel en werkzaam zijn tegen psychische aandoeningen.

Psychofarmaca worden onderverdeeld in:

- angst-dempende middelen (= anxiolytica): bij angststoornissen
- anti-depressiva: bij depressies en manisch-depressieve aandoeningen
- anti-psychotica: bij psychosen en schizofrene aandoeningen
- lithium-middelen: bij manie en manisch-depressieve aandoeningen
- psycho-stimulantia: bij ADHD en slaapzucht (= narcolepsie)
- kalmerende middelen (= sedativa): bij opwindig, onrust en zenuwachtigheid
- slaapmiddelen (= hypnotica): bij slapeloosheid

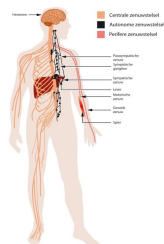
Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

20.11.2019

Psychofarmaca werking

Å Werking op
zenuwstelsel:

- Centraal zenuwstelsel (hersenen en ruggenmerg)
- perifere zenuwen (spieren en gevoel)
- autonome zenuwstelsel (organen)

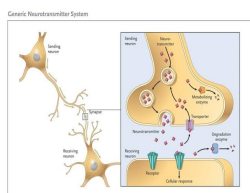

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

Psychofarmaca werking

• Neurotransmitters
(boodschapperstoffen)
en receptoren
(boodschap-ontvangers)
op de zenuwcel

Å Synaptische spleet

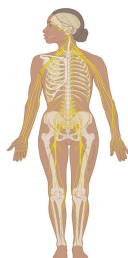
Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

Psychofarmaca bijwerkingen

Å Zenuwcellen in spieren

• Zenuwcellen in zintuigen (gehoor, zien, voelen, ruiken, smaak)

• Zenuwcellen in organen
(bijvoorbeeld darm,
blaas, maag)

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

Psychofarmaca bijwerkingen

Å Afhankelijk van de groep en het middel

- Antipsychotica: stijfheid spieren, trillingen, seksuele disfuncties, sufheid, affect-vervlakking, gewichtstoename, obstipatie
- Antidepressiva: affect-vervlakking, libidoverlies, gewichtsverandering, maag/darmklachten
- Kalmerende - en slaapmiddelen: sufheid, snel gewenning/verslaving
- Stimulantia: slapeloosheid, eetlustvermindering

20-11-2019

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

Psychofarmaca; waar zijn die voor?

→ medicijnen bij psychische problemen of probleemgedrag

Å Soorten psychische problemen

- ī Angst- en dwangstoornissen
- ī Depressies/manisch depressief (stemmingsstoornissen)
- ī Psychoses
- ī ADHD
- ī ...

Å Soorten probleemgedrag

- ī Onrust, zenuwachtigheid, slecht slapen
- ī Agressie naar anderen, zichzelf of voorwerpen
- ī Grensoverschrijdend gedrag

20-11-2019

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

Helpen psychofarmaca ?

Å Wel bij psychische stoornissen zoals

- ī depressie, psychose, ADHD, angst/dwangstoornis

Å Kort bij

- ī onrust en zenuwachtigheid, slapeloosheid

Å Niet bij probleemgedrag

- ī Agressie, jezelf pijn doen of beschadigen,
- ī Ander moeilijk verstaanbaar gedrag waar geen oorzaak voor is gevonden

20-11-2019

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

Psychofarmaca bij mensen met een verstandelijke beperking

Å Prevalentie van gebruik

Å Antipsychoticagebruik

- Duur van gebruik
- Bijwerkingen
- Reden voor gebruik
- Afbouwstudies

20-11-2019

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

Psychofarmacagebruik onder mensen met VB *buitenlandse prevalentie studies*

Å 18% bij adolescenten

- ┆ Sullivan AL. Psychopharmacological treatment among adolescents with disabilities: Prevalence and predictors in a nationally representative sample. **2015**; 30: 443-55.

Å 38% bij volwassenen

- ┆ Bowring DL, Totsika V, Hastings RP, Toogood S, McMahon M. Prevalence of psychotropic medication use and association with challenging behaviour in adults with an intellectual disability. A total population study. *J Intellect Disabil Res* **2017**; 61: 604-17.

Å 90% bij volwassenen

- ┆ Perry BI, Cooray SE, Mendis J, Purandare K, Wijeratne A, Manjubhashini S, et al. Problem behaviours and psychotropic medication use in intellectual disability: a multinational cross-sectional survey. *J Intellect Disabil Res* **2018**; 62: 140-9.

20-11-2019

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

Prevalentie psychofarmacagebruik *Nederlandse studies*

Å 30% bij kinderen en jeugdigen (waarvan 50% antipsychotica)

- ┆ Scheifes A, de Jong D, Stolker JJ, Nijman HL, Egberts TC, Heerdink ER. Prevalence and characteristics of psychotropic drug use in institutionalized children and adolescents with mild intellectual disability. *Res Dev Disabil* **2013**; 34: 3159-67.

Å 33% antipsychotica

- ┆ de Kuijper G, Hoekstra P, Visser F, Scholte FA, Penning C, Evenhuis H. Use of antipsychotic drugs in individuals with intellectual disability (ID) in the Netherlands: prevalence and reasons for prescription. *J Intellect Disabil Res* **2010**; 54: 659-67.

Å 30% antipsychotica

- ┆ de Kuijper G, Hoekstra PJ. Physicians' reasons not to discontinue long-term off-label used antipsychotic drugs in people with intellectual disability. *J Intellect Disabil Res* **2017**; 61: 899-908

20-11-2019

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

Hoe veel mensen met een verstandelijke beperking gebruiken psychofarmaca?

Å Bij kinderen en jongeren: 1 op elke 5

Å Bij mensen die in de wijk wonen: 4 op elke 10

Å Bij mensen in instellingen: bij 6 op elke 10

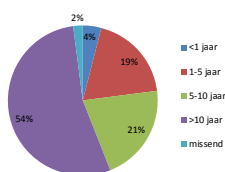
20-11-2019

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

Antipsychoticagebruik instellingen (de Kuijper & Hoekstra, 2015)

Duur van gebruik

20-11-2019

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

Antipsychoticagebruik; bijwerkingen >90% bij langdurig gebruik antipsychotica

Metabole bijwerkingen (overgewicht, suikerziekte, afwijkende bloedvetten, ↑ kans hart- en vaatziekten)

Neurologische bijwerkingen (slaperigheid, bewegingsstoornissen, dysfunctie inwendige organen)

20-11-2019

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

Bijwerkingen

De Kuijper e.a. (2013) bij langdurig antipsychoticagebruik

Å Extrapiramidale bijwerkingen (>1 bij 53%)

- Acathisie (bewegingsonrust/onrustig gevoel) 22%
- Parkinsonisme (stijfheid spieren, bewegingsarmoede) 20%
- Dyskinesie (onwillekeurige bewegingen ledematen en gelaat) 38%

Å Metabole bijwerkingen

- Overgewicht of obesitas 46%
- Metabool syndroom 11%

Å Hormonale bijwerkingen

- Hyperprolactinemie 17%
- Verhoogde bot-turnover 17%

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

20-11-2019

Onderkenning van bijwerkingen

bij mensen met een verstandelijke beperking

Å Slecht naleven van monitoringsrichtlijnen

Å Problemen bij diagnostiek/onderkenning van extrapiramidale en autonome bijwerkingen

- M.n. acathisie en dyskinesie worden zowel door artsen als begeleiders gemist

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

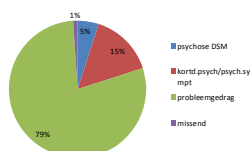
20-11-2019

Antipsychotica; reden van gebruik

Å De diagnose psychose is duidelijk (geregistreerde indicatie)

Å De diagnose psychose is niet duidelijk (beperkte duur gebruik; volg professionele richtlijnen)

Å Voor probleemgedrag (buiten geregistreerde indicatie=off-label)

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

20-11-2019

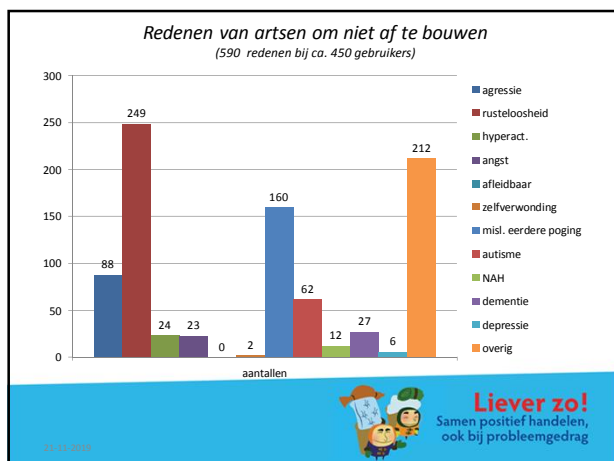

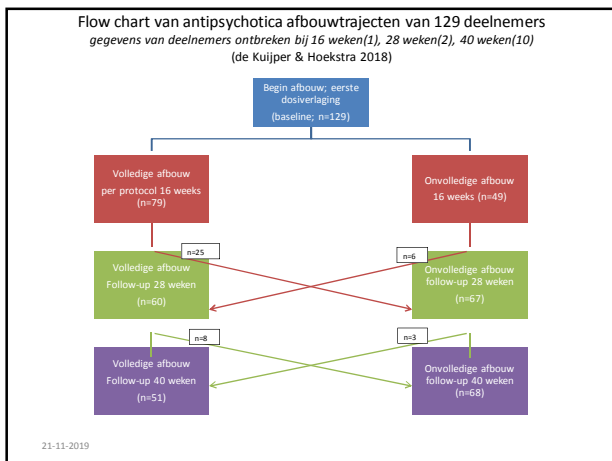
Antipsychotica afbouwstudies

- Å Systematic review (Sheehan et al. 2017)
 - ī ca. 20-80% volledig afgebouwd bij follow-up
 - ī vaak gedragsverslechtering
- Å AFBAP2 (de Kuijper & Hoekstra 2018, de Kuijper & Hoekstra 2019)
 - ī Off-label antipsychotica gebruik > 1 jaar
 - ī Studie naar verloop en resultaat van antipsychotica afbouwtrajecten bij cliënten die door de behandelend arts beoordeeld zijn als geschikt om af te bouwen (51% van alle off-label gebruikers)
 - ī Prospectief onderzoek naar de invloed van cliëntgebonden en van staf gebonden factoren op succesvol afbouwen

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

20-11-2018

Determinanten voor volledige afbouw bij 28 weken
de Kuijper & Hoekstra (2018/2019)

Determinant	Odds ratio	P-waarde
Geen autisme	2.92	P<0.05
Vaker verslechtering/ klachten gezondheid	0.70	P<0.01
Geen gebruik >1 AP	8.15	P=0.05
Baseline dosis van AP	0.35	P<0.05
ABC totaal 16 weken	0.98	P<0.01
ABC totaal 28 weken	0.98	P<0.01
BARS 28 weken	0.76	P<0.05
Geslacht begeleider=man	0.13	P<0.01
Depression-Anger 16 wks	0.82	P<0.05

21-11-2019

 Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

**Gedrag-ondersteunende medicatie
versus
vrijheidsbeperking**

21-11-2019

 Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

Gedragsmedicatie effect?

....?

of

20-11-2019

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

Psychofarmaca/ antipsychotica Wikipedia

Å **Neuroleptica** is een verouderde term voor een aantal nu [antipsychotica](#) genoemde middelen, en had oorspronkelijk betrekking op de middelen [chloorpromazine](#) en [reserpine](#).^[1] Deze term gaf aan welke effecten deze middelen op de patiënten hadden, namelijk psychomotorische vertraging, verminderde [interesse](#) en initiatief, emotionele onverschilligheid en affectieve indifferentie^[2].

20-11-2019

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

Gedragsmedicatie

Å Chemical restraint

Å Physical restraint

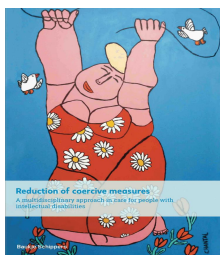

20-11-2019

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

Afbouw vrijheidsbeperkende maatregelen Wet Zorg & Dwang (Nederland 2020)

20-11-2020

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

Chemical & Physical restraint *communicerende vaten?* (waterbed-effect)

20-11-2020

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

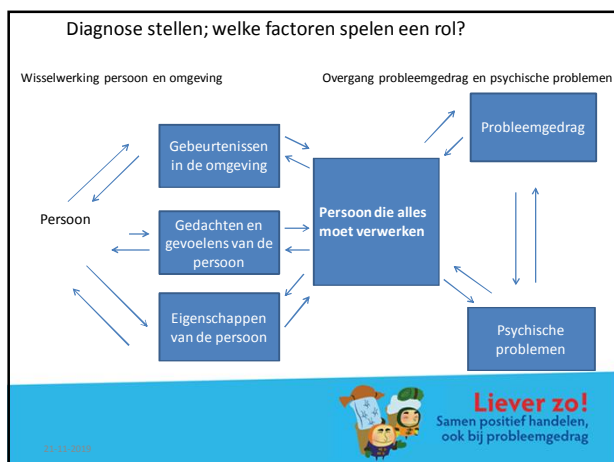
Wat gebeurt er met gedrag tijdens afbouw?

- Å Praktijk: antipsychotica afbouw lukt vaak niet (ca. 1/3 wel, 2/3 niet)
- Å Gedragsverslechtering bij zowel succesvol als onsuccesvolle afbouw, maar vaker bij onsuccesvol
- Å Cognities van begeleiders, behandelaars en familie
- Å Subjectiviteit bij beoordeling gedragsverandering
- Å Niet herkende psychische of lichamelijk stoornissen
- Å Niet herkende/onvoldoende behandelde ontrekkingsverschijnselen

20-11-2020

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

Balans voor-en nadelen

Å Indicatie: Waarom gebruikt iemand psychofarmaca?

- Wat is belangrijk bij het effect/behandeldoel?
- Wat is bekend van de effectiviteit? Off-label? Richtlijnadvies?

Å Op welke bijwerkingen moet je letten?

- Wat kan de cliënt zelf doen? Wat kunnen ouders/begeleiders doen?

Å Evalueren/medicatiecontrole: Balans werking/bijwerking?

Stoppen of doorgaan?

- Hoe gaat het met de psychische problemen of het probleemgedrag?
- Zijn er bijwerkingen? Dosisaanpassing? Wijzigen middel?
- Hoe is de kwaliteit van leven?
- Hoe is de belasting voor de omgeving?

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

20-11-2019

Balans voor-en nadelen

Balans bijwerkingen/effect van de psychofarmaca:
Deze weegschaal geeft aan één kant het gewicht van bijwerkingen en aan de andere kant het gewicht voor het effect van psychofarmaca. Hoeveel invloed hebben bijwerkingen en het (positieve) effect van psychofarmaca op de kwaliteit van leven van u of naaste?
1 = heeft heel weinig invloed op kwaliteit van leven van naast
4 = heeft heel veel invloed op kwaliteit van leven van naast
Omschiet voor beide aspecten hoeveel invloed het aspect heeft op de kwaliteit van leven.

Bijwerkingen	Effect van psychofarmaca
4	4
3	3
2	2
1	1

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

20-11-2019

Balans voor-en nadelen

Å Casus 1 en 2:

- In groepen van 6-10 personen bespreken
- Beoordelen:
 - Indicatie
 - Bijwerkingen
 - Balans voor- en nadelen
(kwaliteit van leven, belasting naasten, kosten/baten)

Å Plenair terugkoppelen

Å Discussie

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

20-11-2019

Psychofarmaca bij probleemgedrag: liever wel of liever niet?

Dank voor uw aandacht en inzet!

gerda.de.kuijper@ggzdrenthe.nl

Centrum
Verstandelijke Beperking
en Psychiatrie

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

20-11-2019

Liever zo!
Samen positief handelen,
ook bij probleemgedrag

20-11-2019
